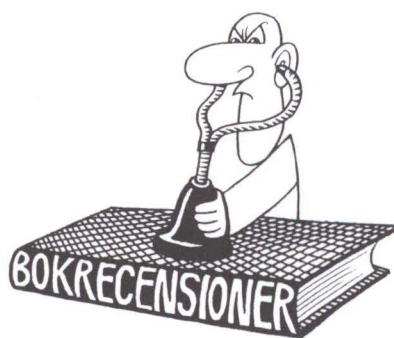

FREDRIK J JOHANSSON

Arbetarrörelsens framtid

Ofta när man finner en ny bok om arbetarrörelsen är temat tämligen förutsägbart. Antingen lovordas den av någon tvungen eller naivt idealistisk rörelsemänniska, eller så förfasar sig någon borgerlig skribent över den skadliga effekt som rörelsen haft på det svenska samhället. Spännvidden är alltså bred. Alla har någon slags uppfattning om arbetarrörelsen.

Att socialdemokratien idag inte står för de långsiktiga visionerna – eller för de mest intressanta diskussionerna om välfärdsstatens framtida vägval – står klart för de flesta som följer den politiska debatten. Om detta kan man tycka olika saker. Den politiska smaken avgör och som aktiv i arbetarrörelsen tror jag inte att jag delar

uppfattningen hos de flesta av *Svensk Tidskrifts* läsare. En sak är i alla fall säkert: situationen är mycket ovanlig för den rörelse som inte bara dominerat den politiska skötseln, utan som styrt Sveriges ideologiska agenda under större delen av århundradet.

Om arbetarrörelsen vill förändra detta för dem ogynnsamma läge och vara ursprunget till en ny politisk offensiv, vad den nu än må innehålla, behöver den analysera sin problemfyllda situation och fråga sig vad som verkligen har hänt. Historien måste dissekteras självkritiskt, utan att försköna eller fördunkla. Arbetslösheten, medborgarnas bristande tilltro till det politiska systemet och välfärdsstatens kris är förvisso viktiga frågor att ta i tu med, speciellt eftersom det är socialdemokratien som regerar. Men de är i grunden bara

symptom, illavarslande signaler om djupare problem. Rannsakningen får därför inte stanna vid vad som hänt det senaste decenniet.

Två författare som står nära arbetarrörelsen har under året kommit ut med varsin bok som syftar till att återge rörelsen det ideologiska och politiska initiativet utifrån ett nutida och ett historiskt perspektiv. Poeten, författaren, samhällsdebattören Göran Greider släppte sitt senaste alster *Arbetarklassens återkomst. Om klasskampen, globaliseringen och framstegstanken* (Albert Bonniers Förlag, 1998) lagom till sommaren. LO-ombudsmannen Olle Sahlström debuterade tidigare i år med den mycket uppmärksammade boken *Den röde patriarken. En essä om arbetarrörelsens auktoritära tradition* (Atlas, 1998).

En homogen arbetarklass

Göran Greider, som har många litterära kvaliteter, är en av de mest förutsägbara politiska författarna. När det började pratats om att han var på

Arbetarklassens återkomst. Om klasskampen, globaliseringen och framstegstanken, Göran Greider, Albert Bonniers förlag, 1998. *Den röde patriarken. En essä om arbetarrörelsens auktoritära tradition*, Olle Sahlström, Atlas förlag, 1998.

väg att ge ut en ny samhällsdebatterande bok visste väl de flesta som följt hans karriär att det skulle bli mycket av arbetarklass och socialdemokrati. Visst, många kängor till högern och kapitalet också. Precis som i *Det levande löftet* (Bonniers, 1994), och precis som i Rudolf Meidners *Skärvor ur ett nittonhundratalsliv* (Atlas, 1997). Och det visade sig vara riktigt när boken kom.

Politik är för Greider en strid mellan klasser om konstanta intressen och han ansluter sig därmed till en marxistisk idétradition. Utifrån människors position i produktionslivet bestämmer han deras politiska ideologi och deras syn på makt. Det är kärnan i teorin om bas och överbyggnad, som marxister runt om i världen länge använt för att förklara olika samhällsskeenden och som Greider driver hårt.

Testuggande marxister

Denna teori saknar sannolikt inte sina poänger – ekonomi och produktionsliv är viktiga baser i livet och att de har någon slags påverkan på människor förefaller vara ganska självklart – men den har också uppenbara brister. Testuggande marxister kan på olika sätt försvara tänkbara invändningar, men låt oss lämna det för en stund. För oss som inte delar den marxistiska analysen och som – för att uttrycka mig stillsamt – ser ett värde i att teorier provas mot iakttagbara förhållanden finns det ett problem med den tes som Greider lyfter fram: Arbetarklassen måste definieras.

Det måste stå klart vilka som tillhör den och vilka som inte gör det.

Greider har uppenbara problem med denna uppgift. Han kritiserar andra typer av kollektiva indelningar, såsom socialgrupper och beskrivningar av samhället i termer av överklass, medelklass och underklass. Sådana indelningar är enligt honom normativa och ovetenskapliga, vilket ger en antydning om att hans indelning inte skulle vara det. Greider går igenom olika klassdefinitioner som gjorts inom forskningen för att till sist sluta sig till en arbetarklassdefinition som omfattar ungefär 60 procent av befolkningen. Greider ger arbetarklassen en vid definition och menar att 55–60 procent av befolkningen tillhör arbetarklassen. Men definitionen blir därmed också föga användningsbar. Det krävs inget akademiskt djupsinne för att kunna konstatera att Greider i sin definition plockat ihop människor som arbetar i produktionsordningar som skiljer sig markant från varandra. Det krävs inga sociologiska studier för att förstå att personerna inom denna grupp saknar den ideologiska och politiska endrätt som Greiders tes förutsätter.

Men vad är det då som får Greider att prata om en sammansatt arbetarklass i en tid som vår? Industrisamhällets bortdöende är en chimär, påstår han. Vi lever i ett s k "industri-baserat tjänstesamhälle" likväl som vi tidigare levde i ett "jordbruksbaserat tjänstesamhälle". Där någonstans ligger förklaringen. Samhället och arbetslivet har inte förändrats i en ord-

ning som gör det möjligt att tala om en klass bortdöende. Det är stundtals befriande ord om man tänker på alla gurus och förståsigpåare som de senaste decennierna lagt fram fantasiliknande utopier som utsagor om verkligheten.

Klassintresset dominerar

Greider har alltså ett sätt, dock inte speciellt välgrundat, för att komma runt problematiken med samhällets skiftande näringsstruktur. Han medger dock att en viss differentiering i samhället har skett, bland annat har kvinnornas inträde på arbetsmarknaden förändrat arbetarklassens utseende. Vidare har en förändring av familjernas klassmässiga sammansättning mot mer "blandklassfamiljer" skett och arbetarklassen är inte längre etniskt homogen. Men ändå, klassintresset är det övergripande.

Hur förklarar då Greider den s k högergång som svept över västvärlden det senaste 15–20 åren och som fått stora delar av vad som brukat kallas arbetarklass att lägga sina röster på borgerligheten, eller rent av på högern? Det avfärdas med att arbetarklassen inte fått sina intressen kanaliserade i de politiska systemen och han hänvisar till amerikanska attitydundersökningar som motsäger det sviktande stödet för de idéer som karaktäriserade *New Deal* och *The Great Society*. Förklaringen är långsökt och missar det viktiga faktum att socialdemokratin, eller vänstern, som Greider kallar sitt alternativ, inte längre är ett självklart alternativ för

personer som arbetar i industri eller kommunal sektor, för att ta två av de mesta centrala "rekryteringsbaserna" till arbetarklassen.

Klassintressena är alltså konstanta och Greider är hoppfull: Klassbegreppet är åter "på väg att äntra samhällsdebatten. Att tala om arbetarklassen är emellertid bara inledningen till något, allt återstår."

Keynesianism och ekonomisk demokrati

Med utgångspunkt från Greiders klassanalys läggs den politiska framtiden fast. I mångt och mycket kretsar den kring globaliseringen, vilket enligt honom är en ideologisk konstruktion. Globaliseringsdebatten präglas av en allt för stor känsla av fatalism inför marknadskrafternas inverkan. Nationalstaternas oförmåga att hantera det internationella kapitalet är förvisso stor, menar Greider, men samtidigt är det internationella kapitalet varken rörligare eller mer "internationellt" än tidigare. Vad är då lösningen?

Greider faller ständigt tillbaka på keynesianismen. Det är ett framgångsrecept som gäller för alla och det är ett av de centrum som politiken i framtiden bör kretsa kring. Kruxet är bara vem som skall sköta den. Om kapitalet är internationellt, måste politiken också vara det. Internationella ekonomiska samarbetsplaner med keynesiansk anstrykning lovordas, däremot inte EMU. Trots att det är det enda internationella samarbete på det ekonomiska

området som tar sig an den typ av frågor som Greider tror måste lösas på övernationell basis.

Det andra paradexemplet på den framtida politiska inriktningen som Greider driver, och drivit länge, är ekonomisk demokrati. I vilken form kan diskuteras. Greider aktualiserar investeringsfonder och löntagarfonder. Varför låta demokratin stanna vid den politiska makten? Varför inte, som Ernst Wigfors föreslog, låta demokratin kliva in genom fabriksporten?

Även fast det finns en sympatisk tanke bakom kollektivt agerande även i ekonomiska frågor, kan en rad invändningar resas både mot den ekonomiska demokratin i form av löntagarfonder och de storslagna keynesianska planerna. De ekonomiska skälen känner nog denna tidskrifts läsare redan till. Vad som kan-

” Politik är för Greider en strid mellan klasser om konstanta intressen och han ansluter sig därmed till en marxistisk idétradition. ”

ske är viktigare är att Greider i sin instrumentella syn på makt missar en rad viktiga fenomen när han klamrar sig fast just vid löntagares ägande.

Att människor borde få utöva makt utanför sin klass, sitt kollektiv, före-

svävar inte Greider

Att öka möjligheten för den enskilde individen att göra fria val har inte högsta prioritet, ty klassintresset är konstant, utifrån sin klasstillhörighet vill alla i stort sett samma saker. Därmed glömmer han bort att individers- eller kollektivs makt trycks tillbaka av en stat som i hög utsträckning fungerar enligt Greiders grundfilosofi.

Röda patriarker

Olle Sahlströms anslag är annorlunda. I sin bok tar han upp ett känsligt ämne för arbetarrörelsen, nämligen arbetarrörelsens auktoritära tradition. Frågan kan sägas vara: Vad är den ideologiska bakgrunden till landets alla röda patriarker? Vilka krafter är det som driver fram att vi i varje liten landsort och i varje större stad möter dessa? Ortens starke, röde, man.

Med kopplingar till och förankringar i både fack, parti, hyresgäströrelse, kooperation, bildningsförbund eller vad det nu må vara. En högt uppsatt man med mycket makt, men sprungen ur enkla förhållanden och med de värderingar som hör hemma där. Maktfullkomlig och okänslig, men ändå ofta omtyckt. "Han hade ju själv varit arbetare", som Sahlström skriver. Där trampar han på en öm tå inom arbetarrörelsen.

För många av patriarkerna har det på senare tid gått snett. Spelskandaler, porrklubbsbesök, klippta kvitton – ja, listan börjar bli lång nu. Alla tyckare och partistrateger försökte korrigera detta med att inrätta rutiner för in-

ternkontroll och mindre av bolagiseringsfilosofi i kommunerna. Men dessa korrektiv missade det grundläggande. "Jag ärvde bara en gammal tradition", förklarade Sölve Conradsson i samband med Motalaskandalen. Det är just traditionen som är problemet.

Men traditionen handlar i grund och botten inte om pengafiffel, utan är djupare än så. Dessa röda patriarker lutar sig tillbaka på en filosofi som sätter nyttan i centrum, som värdesätter effektivitet och handlingskraft. Det gör traditionen så mycket bredare och så mycket vanligare. Problemet med denna filosofi, enligt Sahlström, är att den glömmar bort de processer som leder fram till beslut. De röda patriarkerna blandar ihop det privata och det politiska. De åsidosätter demokratiska processer, exempelvis genom att sitta med i var och varannan styrelse och hindra legitim kontroll av de beslutande församlingarna.

Frihetstradition

Men denna tradition – nyttotraditionen – är inte arbetarrörelsens enda. Sahlström beskriver också en frihetstradition, ett idéarv som mera tar hänsyn till människor och vilka processer som leder fram till ett beslut. Frihetstraditionen har sitt starkaste genomslag i folkbildningsarbetet. Människor som lyfter upp varandra i en process från råhet och förflockning. Den demokratiska processen blir ett medel för att få människor att

växa. Resultatet av denna är dock inte det viktigaste. Samtalet, deltagandet, ses som en träning i värdighet och ömsesidig respekt. Eller annorlunda uttryckt: Istället för att ge din granne fisk och han blir mätt för dagen, lär du honom att fiska och han blir mätt för hela livet. Politiken är i frihetstraditionen inte i första hand en arena för materiell välfärd, utan en tummelplats för vad som är rätt och fel.

Arbetarrörelsen bär alltså på ett dubbelt idéarv. Den växte fram i protest mot ett överhetssamhälle. Man vände sig bort ifrån läraren, prästen och direktören. Men samtidigt ville man efterlikna dem. Det dubbla arvet skapade rörelsens dubbla identiteter:

Ett underifrånperspektiv med rättvisepatos och självtillit. Ett överhetsperspektiv färgat av paternalism och auktoritetstro.

Sahlström ser som sin uppgift att lyfta fram frihetstraditionen, det idéarv som arbetarrörelsen nästan har gått miste om. Han lyfter in det tidigare så viktiga begreppet rättfärdighet och försöker få läsaren att förstå att arbetarrörelsen måste börja om därifrån. Rörelsen måste återigen börja tala om värdighet. Gör man inte det, kommer det inte att gå särskilt bra för arbetarrörelsen i fortsättningen.

Men lyssnar socialdemokratin?

Skillnaderna mellan Greider och Sahlström är klara. Greider sätter sitt monopoliserade förnuft och rationaliteten i centrum. För honom är poli-

tiken läran om det möjliga. Klassintressena överskuggar allt, och besluten måste handla om att göra det rätta.

Sahlström ser istället faran med en politik som aldrig handlar om värden, rätt eller fel, utan som endast fokuserar på resultat. En sådan politik kan till slut leda till vilka beslut som helst.

Bra prosa

Kommer då arbetarrörelsen att lyssna på dessa författares analyser och hörsamma de råd som de ger? Tveksamt, måste jag säga. Greiders pedagogiska styrka ligger i att han knyter an till en tid som många av rörelsens människor gärna vill idealisera – rekordårstiden. Då fungerande den keynesianska ekonomin, då fanns en tydlig arbetarklass – måhända inte med enhetliga ideologiska sympatier, men ändå tydlig. Greiders styrka blir inte sämre av att han uttrycker sina åsikter på en väldigt bra prosa.

Sahlströms resonemang är väldigt viktiga och betydligt mer sympatiska än Greiders. Men han för fram sina åsikter på ett stundtals abstrakt sätt och det gör det svårt för många att komma till kärnan av resonemangen.

Vad som dock talar emot de bådas möjligheter att sätta avtryck i socialdemokratin är att den ideologiska debatten inte har en speciellt framträdande position längre. Det övergripande målet är att hänga sig kvar vid makten. Tyvärr.